

Vergaderjaar 1990–1991

21 800 XIII

Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van hoofdstuk XIII (Ministerie van Economische Zaken) voor het jaar 1991

Nr. 42

VERSLAG VAN EEN MONDELING OVERLEG

Vastgesteld 9 januari 1991

¹ Samenstelling:

Leden: Van Dis (SGP), ondervoorzitter, Aarts (CDA), Mateman (CDA), voorzitter, Van Iersel (CDA), Blaauw (VVD), De Korte (VVD), Nijland (CDA), Weisglas (VVD), G. H. Terpstra (CDA), Van Traa (PvdA), Verspaget (PvdA), J. H. van den Berg (PvdA), Van der Vaart (PvdA), Ybema (D66) Rosenmöller (Groen Links), Van Zijl (PvdA), Kersten (PvdA) en Leers (CDA).

Plv. leden: Van Middelkoop (GPV), Leerling (RPF), De Graaf (CDA), Van Noord (CDA), Van Erp (VVD), Van Leijenhof (CDA), Blauw (VVD), Frinking (CDA), Lonink (PvdA), Stemerdink (PvdA), Witteveen-Hevinga (PvdA), Tommel (D66), Ter Veer (D66), Sipkes (Groen Links), Quint-Maagdenberg (PvdA), Van Gijzel (PvdA) en Gualthérie-van Weezel (CDA).

² Samenstelling:

Leden: Beckers-de Bruijn (Groen Links), K. Zijlstra (PvdA), Van der Linden (CDA), Van Noord (CDA), Blauw (VVD), voorzitter, Van der Vlies (SGP), Nijland (CDA), Voorhoeve (VVD), Te Veldhuis (VVD), Eisma (D66), Huys (PvdA), Swildens-Rozendaal (PvdA), De Leeuw (CDA), Roosen-van Pelt (CDA), Reitsma (CDA), Biesheuvel (CDA), ondervoorzitter, J. H. van den Berg (PvdA), Feenstra (PvdA), Ter Veer (D66), Van der Vaart (PvdA), Witteveen-Hevinga (PvdA), M. D. T. M. de Jong (CDA), Van Zijl (PvdA). Plv. leden: Willems (Groen Links), Haas-Berger (PvdA), Schartman (CDA), Esselink (CDA), Franssen (VVD), Van Middelkoop (GPV), De Kok (CDA), Linschoten (VVD), Jorritsma-Lebbink (VVD), Tommel (D66), Melkert (PvdA), Van Rijn-Vellekoop (PvdA), Van Houwelingen (CDA), Leers (CDA), Eversdijk (CDA), Boers-Wijnberg (CDA), Kersten (PvdA), Castricum (PvdA), Nuis (D66), Leerling (RPF), Vos (PvdA), De Graaf (CDA), Spieker (PvdA).

De vaste Commissies voor de Buitenlandse Handel¹ en voor Landbouw en Natuurbeheer² hebben op 28 november 1990 mondeling overleg gevoerd met de staatssecretaris van Economische Zaken en de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij over de stand van zaken van de GATT/Uruguay-ronde (21 800 XIII, nr. 4).

De commissies brengen van dit overleg het volgende verslag uit.

Vragen en opmerkingen uit de commissies

De heer **Van Noord** (C.D.A.) vroeg allereerst naar de perspectieven van de ministeriële slotzitting in Brussel tegen de achtergrond van de door de Amerikaanse minister van landbouw uitgesproken verwachting dat tijdens die zitting elkaars standpunten nogmaals zullen worden verkend en dat besluitvorming eventueel kan worden uitgesteld tot februari 1991. Hoe groot is de kans dat de besluitvorming betrekking zal hebben op een geïntegreerd pakket zonder dat over het landbouwdossier overeenstemming is bereikt?

De heer Van Noord had de indruk dat de Verenigde Staten zich soepeler opstellen tegenover het EG-voorstel dan de Cairnsgroep. Als dit inderdaad het geval is, dient de vraag te worden gesteld of de ontwikkelingslanden gediend zijn met een verdergaand EG-voorstel. Is het waar dat de werkgroep, die zich bezighoudt met het fytosanitaire dossier, op non-actief is gesteld omdat niet duidelijk is hoe de onderhandelingen over het landbouwdossier zich zullen ontwikkelen? Dat zou te betreuren zijn omdat de problemen nog lang niet zijn opgelost als wel over het landbouwdossier maar niet over het fytosanitaire dossier overeenstemming is bereikt. Het is opvallend dat het EG-voorstel wat betreft de tropische producten (waaronder voor een deel ook de potplanten en de bloemen vallen) verder gaat dan de 30% reductie voor de agrarische sector. Voor de import van bloemen uit ontwikkelingslanden geldt een nul-tarief. Is de conclusie gerechtvaardigd dat vermindering van de bescherming niet ten koste hoeft te gaan van producenten van bloemen in de EG?

Tijdens de behandeling van de landbouwbegroting heeft de Kamer aangedrongen op het opnemen van een milieuparagraaf in de eindcon-

clusies en een uitwerking van het milieu-asepect in de verschillende dossiers. De minister heeft op dit punt een toezegging gedaan; kan hij die toezegging herbevestigen?

Bij het landbouwdossier spelen met name de volgende aspecten een rol:

- vermindering van de interne subsidies met 30%;
- rebalancing (waar de Kamer afwijzend tegenover staat);
- bescherming aan de buitengrenzen (importheffingen en exportsubsidies).

De heer Van Noord wenste met name meer duidelijkheid over het afbraakpercentage van de exportsubsidies, ook al omdat commissaris MacSharry te kennen heeft gegeven dat de exportsubsidies niet ter discussie staan. Spoort dat nog wel met de besluitvorming van 1986, gericht op marktverruiming?

De heer Van Zijl (P.v.d.A.) merkte op dat het raadsakkoord van 6 november jl. reeds vele malen en terecht is bekritiseerd. Het verzwakt de positie van de EG en levert geen bijdrage aan een vergroting van de slaagkans van de ministeriële slotzitting. Er zal dus van EG-zijde nog wel iets moeten gebeuren, waarbij het met name gaat om de volgende punten:

- interne steun in relatie tot de exportsubsidies;
- rebalancing
- marktoegang
- inkomenssteun

Bij deze vier punten verdient dan ook het milieu nog een plaats.

Het Landbouw Economisch Instituut (LEI) constateert in een speciale studie dat het raadsbesluit op veel punten nog onduidelijk is. Hoe wordt b.v. het quota-krediet in de voor Nederland zo belangrijke zuivelsector vastgesteld? Wordt het krediet ponds-ponds-gewijs verdeeld over rundvlees, schapen en zuivel en gaat dat ten koste van de melkveehouderij? De heer Van Zijl vond overigens een integrale benadering in dezen onzinnig. Hij had sterk de indruk dat met name de Franse belangen op dit punt een overheersende rol hebben gespeeld. Het LEI berekent voor de granen een steunverlaging van 16%, hetgeen neerkomt op een prijsverlaging van 8% tot 1996. Zo'n prijsverlaging is op zichzelf onvoldoende om de produktie te beheersen. Het zou wel eens te veel kunnen zijn om de inkomens op de middelgrote bedrijven op peil te kunnen houden. Is de minister het hiermee eens? Biedt het mandaat ruimte om de 16% AMS-vermindering te realiseren langs de weg van de volumebeheersing? Heeft de minister dit punt aan de orde gesteld in zijn gesprekken met de heer Yeutter?

Kan de minister de Kamer een notitie doen toekomen met enkele rekenmodellen uitgaande van:

- AMS-reductie door prijsverlaging;
- AMS-reductie door verplichte set-aside;
- AMS-reductie door een combinatie van prijsverlaging en set-aside?

In de notitie zouden dan ook de gevolgen moeten worden opgenomen voor de produktie-omvang in de EG en de inkomens. Wat vindt de minister overigens zelf de beste weg?

Het voorstel-De Zeeuw beoogt een versnelde afbraak van de export-restituties. Het voorstel van de Commissie behelste een paritaire afbraak, terwijl het raadsvoorstel nog minder ver lijkt te gaan. Waar richt de inspanning van de regering zich op? De heer Van Zijl voelde in ieder geval het meest voor de in het voorstel-De Zeeuw voorgestane benadering.

Is de LEI-conclusie juist dat in het huidige voorstel de tariefafbraak geen gevolgen heeft voor het quotumsysteem in de melksector? Geldt dit ook voor een systeem van heffingen en toeslagen in de graansector?

Acht de minister het gewenst dat in het slotakkoord de communautaire preferentie voldoende blijft indien de AMS-reductie in belangrijke mate wordt gerealiseerd door volumebeheersing? Kan in dat geval een beroep worden gedaan op artikel XI? In het algemeen worden exportsubsidies als het grootste kwaad gezien. Als men erin slaagt deze subsidies substantieel terug te dringen, kan – indien nodig – op andere terreinen tot een zekere terughoudendheid met betrekking tot de markttoegang in acht worden genomen. In dat geval moet wel sprake zijn van een substantiële beheersing van de produktie.

De opvatting van de Kamer over rebalancing is bekend. Is er op dit terrein een compromis denkbaar, b.v. in de vorm van een quotumverruiming en/of heffingverlaging? Is in dezen een speciale positie voor de ontwikkelingslanden denkbaar? De P.v.d.A.-fractie zou overigens wel kunnen leven met genoemd compromis.

Vervolgens vroeg de heer Van Zijl wat er precies is afgesproken over de inkomenssteun en of er nog wel iets extra's op dit punt nodig was. Er zijn immers reeds volop EG-kaders voor steun aan de zwakke regio's. Daarnaast zijn er inkomenssteunregelingen als inkomens te veel dalen als gevolg van een herziening van het GLB. De P.v.d.A.-fractie is bezorgd over een herhaling van de besluiten die indertijd zijn genomen te Fontainebleau waarbij min of meer op een achternamiddag een Duitse compensatie voor afbraak van monetair compenserende bedragen is geregeld. Eventueel zouden de beschikbare fondsen voor deze regeling moeten worden verhoogd omdat er slechts 300 mln. ECU beschikbaar is. Er moeten in ieder geval geen nieuwe instrumenten worden gecreëerd en er mogen geen uitzonderingen worden gemaakt voor regio's en lidstaten. Het LEI berekent voor de Nederlandse situatie een nadelig inkomenseffect van f 1 miljard à f 2 miljard. Daar tegenover staan besparingen op het EG-budget en de nationale schatkist. Zijn daarvan al berekeningen gemaakt? Voorziet de minister overigens inkomenssteuncompensatie in de Nederlandse melkveehouderij als inkomensdalingen in de zuivel daadwerkelijk meer dan f 1 miljard bedragen?

Ten slotte ging de heer Van Zijl in op het milieu. Het is kennelijk te laat voor een gedetailleerde milieuparagraaf. Toch is in de afsluitende fase meer aandacht voor het milieu noodzakelijk. Kunnen de bewindslieden de vrees wegnemen dat een GATT-akkoord het nationale milieubeleid frustreert? Is het zinvol de afspraak te maken dat meteen na de totstandkoming van het akkoord invulling wordt gegeven aan een milieuparagraaf?

De heer **Lonink** (P.v.d.A.) stelde prijs op iets uitvoeriger informatie over de GATT-onderhandelingen. Ondanks de vooruitgang die sinds 1986 is geboekt, moet worden vastgesteld dat de Verenigde Staten op enkele punten een ongekend starre houding innemen en dat de EG (onnodig) in het defensief is het gedrongen. De EG heeft gebrek getoond aan initiatieven en stimulansen. In die situatie kan het gebeuren dat minister Yeutter zich voordoet als de kampioenvrijhandelaar en constant de EG en Japan de wacht aanzegt. De Verenigde Staten stellen zich echter steeds restrictiever op ten aanzien van b.v. de textiel. Kan de staatssecretaris nadere informatie geven over de toenemende neiging in het Congres om de fast track-procedure terzijde te schuiven? Het is overigens merkwaardig dat Japan zo gemakkelijk wegkomt met zijn protectionistische activiteiten en dumpingpraktijken.

Uitstel van besluitvorming in GATT-verband zal inderdaad de onderhandelingen eerder bemoeilijken dan vergemakkelijken. Het is van groot belang dat er tijdens de slotzitting in Brussel politieke besluiten worden genomen.

De heer Lonink vond een deel van de door de ontwikkelingslanden geuite kritiek tijdens de bijeenkomst van het TNC in juli terecht. Er is

immers een nauwe relatie tussen de schuldenproblemen en handelsmogelijkheden. Het vermogen om schulden af te lossen hangt nauw samen met de mogelijkheid om de daarvoor benodigde valuta te verdienen. Dat is een kwestie van afzet, markttoegang en exportstructuur. Mede onder druk van de rijke landen, IMF en Wereldbank hebben veel ontwikkelingslanden hun economisch beleid afgestemd op de wereldmarkt. Dat brengt een speciale verantwoordelijkheid voor de rijke landen met zich mee voor de minst ontwikkelde landen in Afrika en Latijns Amerika. Wat dit betreft vroeg de heer Lonink aandacht voor het anti-verwerkings-element in het non-tarifaire protectionisme en voor de toename van dit soort protectionisme ten aanzien van ontwikkelingslanden.

De P.v.d.A.-fractie vindt dat in de af te sluiten akkoorden eventueel aparte voorkeursposities moeten worden opgenomen voor de MOL's. Is de staatssecretaris bereid zich daarvoor in te zetten? Het lijkt geen twijfel dat de ontwikkelingslanden zeer gebaat zijn bij vrije markttoegang.

Vastgesteld moet worden dat de vrijwaring toch weer selectieve trekken heeft gekregen. Veel landen zijn met het pistool op de borst tot «vrijwillige» overeenkomsten gekomen op dit punt. Welke positie neemt Nederland in dezen in?

Het recht op vrije handel staat op gespannen voet op het recht van nationale overheden om zelf normen ter bescherming van het milieu vast te stellen. Strengere nationale milieuwetten mogen niet wijken voor internationaal geldende regels. Spelen voorstellen van die strekking een rol bij de GATT-onderhandelingen? Het spreekt vanzelf dat milieunormen niet mogen ontaarden in een nieuwe vorm van protectionisme. Het is jammer dat de notitie van EZ en VROM over de relatie tussen handelspolitiek en milieu nog niet beschikbaar is. In een (noodgedwongen globale) milieuparagraaf in de slottekst van Brussel zou ook iets moeten worden gezegd over de relaties met andere internationale akkoorden op het gebied van het milieu.

De heer Lonink was ten slotte van mening dat tijdens de slotronde perspectief moet worden geboden op de ombouw van GATT in een International Trade Organization (ITO). Daarbij zouden dan ook de internationale concurrentieregels en mededingingswetgeving moeten worden betrokken, inclusief regels met betrekking tot naleving en afdwinging van intellectuele eigendomsrechten. De nieuwe organisatie zou zich moeten bezighouden met spelregels op het gebied van internationale handels- en investeringsrelaties, inclusief een gedragscode voor transnationale ondernemingen waarin ook iets gezegd kan worden over milieu en intellectueel eigendom. Als er geen relatie wordt gelegd tussen handelspolitiek en monetair beleid, bestaat de kans dat er nieuwe verstoringen optreden. Daarom moeten er ook internationale afspraken worden gemaakt over de relaties tussen GATT, IMF en Wereldbank. Het monetaire beleid heeft immers grote gevolgen voor de internationale handelsstromen. Via dit kanaal zou tevens het enorme probleem van de schuldenlast van ontwikkelingslanden gecoördineerd aan de orde kunnen worden gesteld.

De heer **Blaauw** (V.V.D.) vroeg allereerst hoeveel onderhandelingsruimte de EG nog heeft tijdens de ministeriële slotzitting, ook al omdat Yeutter heeft gezegd dat het EG-voorstel van tafel moet. Omdat de ontwikkelingslanden en de CAIRNS-groep de resultaten van het werk van de onderhandelingsgroepen aan elkaar koppelen, moeten blokkerende opmerkingen in de zin dat trade off niet mogelijk is, worden vermeden. Zal de EG het aandurven een standpunt te blijven innemen dat leidt tot een mislukking van het overleg in Brussel?

De heer Blaauw hadden berichten bereikt dat de Verenigde Staten iets meer ruimte bieden in het dienstendossier omdat men intern ook bezig is met verdergaande liberalisering. Kan de staatssecretaris dat bevestigen?

Hoe groot is de kans dat het Nederlandse standpunt met betrekking tot het opnemen van milieusubsidies in de toegestane categorie door de andere lidstaten wordt overgenomen?

Kan de staatssecretaris iets dieper ingaan op de bereikte overeenstemming over het dossier betreffende de geschillenbeslechting?

De heer **Blauw** (V.V.D.) refereerde aan de niet glasheldere opstelling van de diverse EG-commissarissen en voegde eraan toe dat ook de door de staatssecretaris in de Verenigde Staten gedane uitspraken over een reductie van de exportsubsidies van 30% tot het jaar 2000 de duidelijkheid bepaald niet bevorderen. Waarop berust de indruk van de minister dat de onderhandelings sfeer milder wordt? Hoe groot is de kans dat de noordelijke EG-landen tussen de wal en het schip terecht komen bij een regiogebonden compensatie?

De heer Blauw was erkentelijk voor de tijdens de begrotingsbehandeling gedane toezegging dat de regering zich zal beijveren, het milieu in de slotverklaring vermeld te krijgen.

Is de minister met de V.V.D.-fractie van mening dat bij een liberalisering van de wereldmarkt contingering in ieder geval niet mag worden uitgebreid c.q. ingevoerd?

Als de Verenigde Staten zo nadrukkelijk pleiten voor verdergaande liberalisering van de wereldmarkt moet men zelf het goede voorbeeld geven. De heer Blauw wees er in dit verband op dat er in de Verenigde Staten per ondernemer meer geld wordt gereserveerd voor de instandhouding van het plattelandsbeleid dan in de EG en dat het land bovendien nog volop gebruik maakt van de uit de vorige GATT-onderhandelingen voortvloeiende uitzonderingsposities.

Ten slotte vroeg de heer Blauw naar de inkomensvoordelen voor de Nederlandse land- en tuinbouw als de GATT-slotzitting slaagt.

De heer **Ybema** (D66) vroeg waaraan de staatssecretaris precies denkt als zij spreekt over een mager bod van de EG en hoe zij het bod van de Verenigde Staten waardeert. Hij kon zich niet aan de indruk onttrekken dat alleen overeenstemming in de vorm van een package deal mogelijk is omdat het schier onmogelijk is overeenstemming te bereiken over een dossier zonder dat andere dossiers in de overweging worden betrokken.

Het bod van de EG is tot nu toe op verschillende manieren geïnterpreteerd. Ook doet de opvatting de ronde dat er feitelijk niet zoveel verschil zit tussen het VS-bod en het EG-bod omdat al vanaf 1986 een reductie geldt en de helft van het EG-bod is gerealiseerd. Kan de minister dat bevestigen?

Ook de heer Ybema was van mening dat in de slottekst een clause moet worden opgenomen die de mogelijkheid opent dat uit milieuoverwegingen handelsbewegingen worden belemmerd of gestopt. De mening van de Verenigde Staten dat er pas milieumaatregelen op handelsgebied mogen worden genomen als er wereldwijd overeenstemming over is bereikt, doet geweldig veel afbreuk aan het op diverse nationale niveaus geformuleerde milieubeleid. Is ook de mogelijkheid besproken in de slottekst een sociale clause – gebaseerd op bepaalde minimale arbeidsvoorwaarden – op te nemen?

De heer Ybema keerde zich tegen een uitstel van de besluitvorming. Een dergelijk uitstel bergt zeker niet de garantie in zich dat in januari of februari wél een akkoord op hoofdpunten kan worden bereikt. Hij wilde ten slotte graag nadere informatie over de ratio van het streven de GATT te vervangen door een ITO.

De heer **Van Dis** (S.G.P.) vroeg zich af of alle uitspraken, gedaan tijdens de voorbereiding van de slotzitting, wel altijd even serieus kunnen

worden genomen. Elk land probeert immers een zo goed mogelijke uitgangspositie te verwerven. Men moet bovendien de onderhandelingen niet vernauwen tot het landbouw- en dienstendossier.

De heer Van Dis sloot zich aan bij de gemaakte opmerkingen over de noodzaak van een milieuparagraaf in de slottekst. Welke ruimte heeft de EG nog in de onderhandelingen over het landbouwdossier? Kan de regering garanderen dat ook op termijn de inkomenspositie van de agrarische bedrijven niet zal worden aangetast? Moeten alle dossiers in samenhang worden bekeken of is het mogelijk over afzonderlijke dossiers overeenstemming te bereiken? Ten slotte vroeg de heer Van Dis aandacht voor de noodzaak, in de onderhandelingen enige flexibiliteit op te brengen.

Het antwoord van de regering

De **Staatssecretaris** merkte op dat de uitspraak van de heer Yeutter over een eventueel uitstel verband houdt met het feit dat het Amerikaanse mandaat 1 juni afloopt. De VS-regering dient met het oog op deze datum voor eind februari 1991 de onderhandelingsresultaten voor te leggen aan het Congres. Als er voor die tijd geen overeenstemming is bereikt, moet worden gesproken van een *definitieve mislukking* want het Congres zal hoogstwaarschijnlijk niet bereid zijn het zogenaamde fast track-mandaat te verlengen. Er zal overigens na de ministeriële slotzitting in Brussel tijd moeten worden vrijgemaakt voor een gedetailleerde uitwerking van de besluiten, met name wat betreft de tarieven. De staatssecretaris was in ieder geval van mening dat de druk op de ketel moet worden gehouden om te voorkomen dat men in januari even ver is als nu. Er moet alles aan gedaan worden om te voorkomen dat in Brussel geen knopen worden doorgehakt.

De Gemeenschap heeft zich van meet af aan op het standpunt gesteld dat vermeden moet worden dat op bepaalde gebieden wel en op andere geen resultaten worden bereikt. Met name de ontwikkelingslanden wachten met het doen van concessies op wat de geïndustrialiseerde landen aan marktverruimende maatregelen op het gebied van landbouw en textiel bieden. Het is derhalve moeilijk voorstelbaar dat resultaten worden geboekt als in het sleuteldossier van de landbouw geen vooruitgang wordt geboekt.

De staatssecretaris meende dat de Gemeenschap een meer flexibele houding moet innemen wat betreft het landbouwdossier. De regering heeft zich indertijd akkoord verklaard met het zeer moeizaam tot stand gekomen compromis om te voorkomen dat de slotzitting niet eens zou kunnen beginnen en de Uruguay-ronde zou mislukken. Daarom zal de inzet van de Nederlandse delegatie zijn dat het EG-voorstel een begin van de onderhandelingen vormt en dat bij de invulling van het eigenlijke akkoord een zeker mate van flexibiliteit moet worden betracht. Dat betekent dat expliciet de onderdelen van het voorstel moeten worden genoemd die in aanmerking komen voor een zekere verruiming. In dit verband valt te denken aan de *rebalancing* en de *termijnen*. Het is duidelijk dat de Verenigde Staten en de Cairns-groep een hard punt zullen maken van de exportsubsidies en wat dit betreft zullen verwijzen naar het voorstel-De Zeeuw. Het is een teken aan de wand dat sommige EFTA-landen, die zich voorheen achter de Gemeenschap schaalden, zich beter kunnen vinden in het voorstel-De Zeeuw dan in het EG-voorstel. Voor de Nederlandse delegatie naar de ministeriële slotzitting is het voorstel-De Zeeuw eveneens uitgangspunt.

De Nederlandse delegatie zal de belangen van de ontwikkelingslanden niet uit het oog verliezen. Nu veel van deze landen op aandrang van de internationale financiële instellingen een meer marktgericht exportbeleid zijn gaan voeren, verlangen zij terecht dat hun nieuwe aanpak wordt

gehonoreerd in de vorm van meer toegang tot de westerse markten. Het EG-voorstel met betrekking tot tropische produkten kan zeer royaal worden genoemd. Hetzelfde geldt voor de anti-verwerkingsclausules want het EG-voorstel op het punt van de tarieven is van de voorstellen van de grote handelsblokken het meest gunstig voor de ontwikkelingslanden. De voorstellen van de Verenigde Staten zijn op de keper beschouwd niet erg gunstig want slechts voor produkten ten aanzien waarvan het land zelf al een sterke positie inneemt, worden de importtarieven tot nul gereduceerd. Het textieldossier is voor veel ontwikkelingslanden een sleuteldossier. Er is in ieder geval overeenstemming bereikt over de systematiek van onderhandelen, maar de grootste knelpunten liggen bij de termijn waarop het MVA moet worden afgeschaft en de hoogte van de quota's. Nederland is van mening dat het Multivezelakkoord nog deze eeuw moet worden beëindigd, maar sommige lidstaten en ook de Verenigde Staten denken daar bepaald anders over.

Het ligt niet voor de hand dat in deze late fase van de onderhandelingen in de 15 dossiers nog substantiële uitspraken over het milieu zullen kunnen worden gedaan, terwijl evenmin een algemene verklaring kan worden verwacht. Toch was de staatssecretaris voornemens in Brussel veel aandacht te schenken aan de noodzaak van een nadere invulling van het milieuaspect in de verschillende dossiers na afsluiting van de onderhandelingen. Samen met Zweden zal Nederland trachten de werkgroep «Milieu en GATT» nieuw leven in te blazen. Het is van belang dat het onderwerp «milieu en handel» in een daartoe geëigend gremium concreet aan de orde komt. Artikel XX spreekt niet expliciet over het milieu en de werkgroep zou bij voorbeeld kunnen werken aan het opstellen van duidelijke criteria op grond waarvan een beroep kan worden gedaan op milieuaspecten om bepaalde importen tegen te houden. Enige omzichtigheid is overigens wel geboden omdat met name de ontwikkelingslanden zeer huiverig staan tegenover verkapt protectionisme op dit punt. Non-tarifaire belemmeringen moeten in het algemeen worden voorkomen maar de kans is wel degelijk aanwezig dat landen milieuclausules zullen hanteren om handelspolitieke belangen te beschermen. Het mag natuurlijk niet zo zijn dat internationale afspraken op het gebied van het milieu teniet worden gedaan door afspraken in het kader van de GATT. De reactie van de regering op het rapport van de Universiteit van Amsterdam over handel en milieu zal waarschijnlijk nog deze week naar de Kamer worden gestuurd, terwijl over de toegezegde notitie over de internationaal-rechtelijke aspecten van de relatie tussen handel en milieu nog interdepartementaal overleg plaatsvindt. De staatssecretaris hoopte nog dit jaar of anders uiterlijk de eerste helft van januari 1991 de notitie naar de Kamer te kunnen sturen.

Het verschijnsel doet zich voor dat landen die tegen afschaffing van het MVA zijn tegelijkertijd de nadruk leggen op goede sociale omstandigheden in de produktielanden. De staatssecretaris had de indruk dat die benadering voor een groot deel wordt ingegeven door de wens, importen uit die landen tegen te houden. Nederland meent dat de ILO de geëigende instelling is die toezicht houdt op internationaal vastgelegde afspraken terzake.

De bewindsvrouw meende dat de onderhandelingsmarge voor mevrouw Hills op het terrein van de diensten zeer beperkt is en dat de Amerikaanse delegatie onder grote druk staat van belangenorganisaties op het terrein van transport, telecommunicatie en financiële dienstverlening. De EG dringt aan op het opnemen van een meestbegunstigingsclausule om te voorkomen dat er allerlei bilaterale afspraken worden gemaakt over wederzijdse openstelling van markten.

De staatssecretaris meende dat het van groot belang is dat een nauwere relatie tot stand wordt gebracht tussen GATT en multilaterale organisaties als IMF en Wereldbank omdat de beleidsterreinen van deze

organisaties veel raakvlakken hebben met de buitenlandse handel. Een aantal landen, waaronder de Verenigde Staten, voelen daar echter weinig voor maar de staatssecretaris was van mening dat de EG deze lijn moet vasthouden.

Ten slotte was ook de staatssecretaris van mening dat Japan enigszins uit de schaduw zal moeten treden en met concessies moet komen met betrekking tot markttoegang en het wegnemen van non-tarifaire belemmeringen.

De **Minister** meende dat het gezien de moeite die het heeft gekost het EG-mandaat te formuleren geen verwondering behoeft te wekken dat de onderhandelingsruimte beperkt is. Het EG-aanbod valt moeilijk te vergelijken met dat van de Verenigde Staten. Al naar gelang de variabelen die worden gehanteerd, is elke uitkomst mogelijk. Het leek de minister overigens enigszins overdreven te stellen dat het aanbod van de Verenigde Staten en dat van de EG vlak bij elkaar liggen.

Wat betreft het fytosanitaire en veterinaire dossier wordt aansluiting gezocht bij internationale normen die zijn neergelegd in de International Plant Protection Convention, de Codex Alimentarius en de International Office of Epizotics. De op te stellen richtlijnen zullen moeten worden gebaseerd op de resultaten van wetenschappelijke onderzoeken. Een geobjectiverde basis ontnemt de GATT-landen de mogelijkheid om te pas en te onpas op basis van fytosanitaire en veterinaire maatregelen hun handelsbelangen te beschermen. Er is nog discussie gaande over de vraag of consumentenbelangen en bepaalde welzijnsaspecten ook een plaats moeten vinden in een overeenkomst terzake.

Het voorstel van de Commissie houdt in dat in de komende 5 jaar jaarlijks 4,7% steunverlaging moet plaatsvinden voor de dierlijke sector. Of het in de zuivelsector opgebouwde krediet een rol kan spelen hangt af van de vraag of het mogelijk is binnen de dierlijke sector differentiatie aan te brengen. Nederland heeft daar sterk op aangedrongen omdat voorkomen moet worden dat de zuivel b.v. gaat meebetalen voor de schapenvleesproductie in Frankrijk.

De berekeningen van de inkomenseffecten in de akkerbouw zijn gebaseerd op de veronderstelling dat de steunverlaging vorm krijgt in de prijzen en niet in het volume. Bovendien is geen rekening gehouden met eventuele produktiviteitseffecten en de effecten van set aside-regelingen. Ook wordt er geen rekening mee gehouden dat het welslagen van de Uruguay-ronde ertoe leidt dat de markten opengaan voor akkerbouwproducten waarvan de basisgrondstofprijs is gekoppeld aan de graanprijs. Er zijn al met al geen waterdichte berekeningen te maken, vooral ook niet omdat niet bekend is hoe de ministeriële slotzitting zal aflopen. Als de Uruguay-ronde is afgelopen, zal er meer duidelijkheid zijn. Dan zal ook een discussie moeten plaatsvinden over de vraag welke instrumenten moeten worden gehanteerd om te komen tot een herziening van het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Met het oog op de Nederlandse belangen gaf de minister de voorkeur aan het prijs- en niet aan het volume-instrument. Er zijn overigens al «volume-achtige» maatregelen genomen in de landbouwsector. Aan de tot nu toe opgestelde rekenmodellen is in deze fase van de onderhandelingen niet veel toe te voegen.

De minister was van mening dat er thans voldoende instrumenten voorhanden zijn om noodlijdende regio's of categorieën boeren te steunen. Ook de Europese Commissie geeft er de voorkeur aan, na te gaan of het bestaande instrumentarium wellicht aanpassing behoeft. Eventuele compenserende maatregelen moeten niet worden geïntegreerd in het markt- en prijsbeleid. Als het globale karakter van dat beleid verdwijnt, wordt het gemeenschappelijk landbouwbeleid immers ondergraven. Gelukkig is dat element uiteindelijk toch verdwenen in de verklaringen van Commissie en Raad. Steunverlaging heeft vanzelfsprekend

bepanking van EG-uitgaven tot gevolg. Wellicht kan hierin enige ruimte worden gevonden voor compenserende maatregelen.

Ook de inkomensvoordelen voor de Nederlandse land- en tuinbouw in het geval de GATT-slotzitting slaagt zijn niet precies te becijferen. Het betreft hier vooral een betere toegang tot markten waar veel koopkracht aanwezig is. Te denken valt o.a. aan de export van pluimveevlees naar Scandinavië, sierteeltprodukten naar Finland en Oostenrijk en van consumptie-aardappelen naar Finland. Ook kan worden gedacht aan een wijziging van het gedrag van landen als de Verenigde Staten, Japan en Australië die soms buitengewoon merkwaardig omgaan met veterinaire en fytosanitaire regels.

De minister was niet bang dat in het algemeen de rekeningen in het noorden moeten worden betaald en dat de compensaties in het zuiden worden geïnd. Compensaties moeten overigens naar zijn mening niet worden gericht op bepaalde regio's maar op categorieën boeren.

Nadere gedachtenwisseling

De heer **Van Noord** vroeg of er overeenstemming bestaat over de geobjectieerde basis van de op te stellen richtlijnen op veterinair en fytosanitair gebied. Moet geconstateerd worden dat er een stap is gedaan in de richting van de Verenigde Staten omdat er geen plaats is ingeruimd voor consumenten-aspecten?

Het zal niet te vermijden zijn dat de ene sector meer voor- c.q. nadelen heeft dan de andere sector. Als zodanig is het helemaal niet zo vreemd dat de Nederlandse melkveehouderij meebetaalt om de Franse schapenhouders te compenseren.

De heer Van Noord kon zich voorstellen waarom de Verenigde Staten aansturen op een quotumbeheersing. Uit niets blijkt echter dat de Verenigde Staten bereid zijn, afspraken te maken over quotum-hoeveelheden. Men zal onder verwijzing naar hetgeen reeds is gepresenteerd op dit gebied de handen vrij willen houden.

De heer **Van Zijl** kon zich vinden in het standpunt van de regering met betrekking tot de rebalancing en het feit dat het rapport-De Zeeuw uitgangspunt is als het gaat om de afbraak van exportrestituties. Ook was hij het eens met de minister dat differentiatie in de dierlijke sector gewenst is.

De heer Van Zijl meende dat een GATT-akkoord niet in de plaats mag komen van de huidige instrumenten met betrekking tot volumebeheersing. Is ook de regering van mening dat quotumregelingen in de zuivelsector en mogelijke verdergaande set aside-regelingen in de landbouwsector moeten worden gehandhaafd?

Past de huidige inkomenssteunregeling in het markt- en prijsbeleid?

Als de prijzen in de marktordeningsectoren na een GATT-akkoord dalen, zullen de gespecialiseerde bedrijven daarvan de meeste hinder ondervinden. Compensatiemaatregelen zullen derhalve moeten worden gericht op dit soort bedrijven.

De heer **Lonink** herinnerde aan zijn vragen met betrekking tot een eventuele voorkeurspositie voor MOL's, de schuldenproblematiek en de selectieve vrijwaring.

Als er naast het GATT-akkoord een algemene verklaring komt, moet de Nederlandse inzet erop zijn gericht dat in die verklaring wordt opgenomen dat GATT-regels nationale milieumaatregelen niet mogen beperken en dat bij de uitwerking van alle dossiers de milieucomponent moet worden betrokken. Als er echter geen aparte verklaring komt, zullen de milieu-aspecten in de afzonderlijke dossiers moeten worden verwerkt. In ieder geval zou volgens de heer Lonink moeten worden vastgelegd dat

niet getornd wordt aan artikel XX. Handelspolitiek moet in het teken staan van een duurzame ontwikkeling.

De heer **Blaauw** schaarde zich achter het Nederlandse streven naar een compromis. Hij vroeg nog of in tegenstelling tot het door de minister voor Ontwikkelingssamenwerking gestelde in het mondeling overleg van 5 juli met betrekking tot de noodzaak van één internationale organisatie de staatssecretaris van mening is dat de ITO los van de GATT behoort te opereren.

De heer **Ybema** was blij met de opvatting van de staatssecretaris dat de EG een flexibele houding moet innemen tijdens de ministeriële slotzitting en dat getracht moet worden tot een package deal en een akkoord op hoofdlijnen te komen. Nederland zal zich met name moeten verzetten tegen pogingen om milieumaatregelen op handelsgebied pas toe te staan als er wereldwijde overeenstemming over is. De heer Ybema was eveneens de mening toegedaan dat artikel XX op z'n minst moet worden gehandhaafd. Nog beter is het, naar mogelijkheden te zoeken dit artikel wat op te rekken overeenkomstig de door de minister gedane toezeggingen tijdens de begrotingsbehandeling.

De **Staatssecretaris** wees erop dat sommige ontwikkelingslanden die in de loop der tijd een krachtiger positie zijn gaan innemen nog steeds wensen te profiteren van hoofdstuk IV van het GATT-akkoord en niet willen integreren in de GATT. Het spreekt vanzelf dat dit ten koste gaat van de landen die echt nog in aanmerking komen voor een voorkeursbehandeling. Het beleid is erop gericht de zich ontwikkelende landen meer verplichtingen in het kader van de GATT op te leggen. De staatssecretaris kon instemmen met de gedachte de MOL's bij sommige dossiers wat langere overgangperiodes aan te bieden. Toch zullen ook deze landen op een gegeven moment geconfronteerd moeten worden met marktwetten. Bescherming kan op den duur verslavend werken, hetgeen niet in het belang is van het bedrijfsleven in die landen. Met name in het textieldossier zou aandacht kunnen worden geschonken aan de positie van de MOL's. Daarom ook dringt Nederland aan op hogere quota dan veel andere EG-landen en de Verenigde Staten op dit moment willen.

Nederland is in beginsel geen voorstander van selectiviteit bij vrijwaring. De realiteit is echter dat de multilaterale vrijwaringsclausule in artikel XIX een dode letter is gebleken. In de praktijk worden immers allerlei maatregelen in de grijze zone met een selectief karakter genomen die de MOL's in een nadelige onderhandelingspositie brengen. Zo langzamerhand is derhalve begrip ontstaan voor enige selectiviteit in de toepassing van vrijwaring, maar dan wel gebaseerd op GATT-afspraken met betrekking tot de compensatie.

De staatssecretaris beaamde dat er een relatie is tussen schuldenproblemen en de betaalcapaciteit van ontwikkelingslanden. Daarom ook moeten er nauwe contacten bestaan tussen de GATT en internationale financiële instellingen als IMF en Wereldbank. De GATT heeft een belangrijke taak als het gaat om het versterken van de exportcapaciteiten van de ontwikkelingslanden en dus van hun inkomensgenererend vermogen. Men moet echter niet te hoge verwachtingen hebben van de mogelijkheden om in GATT-kader concreet bij te dragen aan een oplossing van de schuldenproblematiek. Tijdens een bezoek aan Chili werd de bewindsvrouw nog eens duidelijk gemaakt dat de beste ondersteuning van de westerse wereld gelegen is in verdergaande liberalisering van de handel.

Het gaat te ver in een eventuele algemene verklaring op te nemen dat GATT-regels geen beperking mogen opleggen aan nationale milieuregels. De ontwikkelingslanden zijn erg bang dat zij geconfronteerd worden met

allerlei nieuwe regels waaraan zij niet kunnen voldoen. Na de slotzitting zal in de milieuwerggroep, die overigens nog nieuw leven moet worden ingeblazen, artikel XX ter discussie worden gesteld. Men moet zich echter realiseren dat in andere landen niet dezelfde prioriteit wordt gegeven aan het milieu. Het zou een wezenlijke stap vooruit zijn als de werkgroep nieuw leven kan worden ingeblazen en als bedoelde discussie inderdaad kan worden gevoerd. De staatssecretaris herhaalde dat het de onderhandelingen zou bemoeilijken als op de valreep het milieu-aspect bij de verschillende dossiers ten tonele zou worden gevoerd. Zij meende dat volstrekt duidelijk is wat de Nederlandse inzet te Brussel in dezen zal zijn.

Ten slotte benadrukte de bewindsvrouw het belang van een slagvaardige organisatie. Als de ITO dat kenmerk niet in zich draagt, moet die weg niet worden bewandeld. De gedachtenvorming over een nieuwe organisatie verkeert echter nog in een beginfase. Een eerste stap zou kunnen zijn gelegen in nauwere contacten met andere multilaterale organisaties.

De **Minister** merkte ten aanzien van het fytosanitaire en veterinaire dossier op dat het zoeken van aansluiting bij wetenschappelijk onderbouwde normen van internationale afspraken niet betekent dat geen rekening wordt gehouden met b.v. consumentenbelangen. Hij meende dat niet gezegd kan worden dat de Europese Commissie wat dit betreft van mening is veranderd. Het is slechts de vraag hoe in de praktijk om te gaan met consumentenbelangen.

De bewindsman herhaalde dat het weinig zinvol is de gehele dierlijke sector als één cluster te beschouwen en voor wat betreft andere sectoren in details te treden. Hij meende dat de alreeds in de zuivelsector bereikte resultaten niet mogen worden aangewend om steunafbraak in b.v. de vleesproductie te compenseren.

Ook na een geslaagde Uruguay-ronde zal het instrument van de quoterings kunnen worden gehanteerd want steunreductie kan worden gerealiseerd via de prijzen of volumebeheersing. Afgesproken is dat compenserende maatregelen persoons- en niet produktiegebonden zijn. Er is thans nog een discussie gaande over de vraag wat er in dit verband wel en niet mag.

De voorzitter van de Commissie voor Buitenlandse Handel,
Mateman

De voorzitter van de Commissie voor Landbouw en Natuurbeheer,
Blauw

De griffier van de Commissie voor Buitenlandse Handel,
Janssen